

proces-verbaal

loc
afde
zaa
(zaa

afdeling civiel recht, handel

proces-verbaal van mondelinge behandeling

in de zaak van

die hoger beroep hebben ingesteld
en bij de rechtbank optraden als gedaagden
hierna: de maatschap
advocaat: mr. C.S.G. de Lange

1. [REDACTED]

en

6. [REDACTED]
[REDACTED]

zaaknummer: [REDACTED]

datum: 6 juli 2023

blad 2

[REDACTED]
en bij de rechtbank optraden als eisers

hierna: de omwonenden die afstand gedaan hebben van hun aanspraken voortvloeiend uit het vonnis

advocaat: mr. T.E. Deurvorst

en in het incident ex artikel 217 Rv van

Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur

die is gevestigd in Hillegom

en een incidentele vordering tot voeging aan de zijde van de maatschap heeft ingesteld

hierna: de KAVB

advocaat: mr. L. Koning

tegen

1. [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

verweerders in het incident tot voeging

hierna: de omwonenden

advocaat: mr. J.H. van Woudenberg

en

6. [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

hierna: de omwonenden die afstand hebben gedaan

advocaat: mr. T.E. Deurvorst.

verschenen:

- [REDACTED]
[REDACTED],
- [REDACTED]
[REDACTED]
- [REDACTED]
[REDACTED]

[REDACTED], bijgestaan door mrs. Van Woudenberg en W.D.M. van Tuyll van Serooskerken,
advocaten te Amsterdam.

Zakelijk weergegeven is het volgende geschied.

De voorzitter opent de zitting, stelt vast wie er verschenen zijn, legt kort het verloop van de zitting uit en controleert de compleetheid van het dossier.

De voorzitter geeft de KAVB de gelegenheid te reageren op het verweer dat is gevoerd door de bewoners in het incidentele verzoek tot voeging.

Mr. Dijkstra:

De KAVB wil graag worden gevoegd in deze procedure, omdat de KAVB en haar achterban bij het in stand blijven van het vonnis aantoonbaar zullen worden benadeeld. Daarnaast is van belang dat [REDACTED] en de achterban van de KAVB vrij zijn om te kiezen welke gewasbeschermingsmiddelen zij gebruiken. Ik verwijs naar het arrest van de Hoge Raad van 28 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:768, met noot van H.B. Krans. Inmiddels is ook na het vonnis gebleken dat het vonnis ernstige economische en feitelijke gevolgen behelst voor de achterban van de KAVB en de uitvoering van de doelstellingen van de KAVB. Zo zijn er telers bij wie verpachters geen pachtovereenkomsten durven aan te gaan vanwege de angst dat schimmels de overhand zullen krijgen, omdat telers gewasbeschermingsmiddelen niet goed durven toe te passen, waardoor de teelt verloren kan gaan. Dat heeft ernstige economische gevolgen. Bovendien is het een doelstelling van de KAVB om de economische belangen van bollentelers in brede zin te vertegenwoordigen. Eén van de manieren om daaraan uitvoering te geven is door leden bij te staan in procedures, zoals [REDACTED] nu. De heer [REDACTED] wil nog kort toelichten wat voor gevolgen het vonnis nu al heeft voor de uitvoering van de doelstellingen van de KAVB.

[REDACTED]
De KAVB is al jaren bezig om in samenwerking met andere partijen in de sector te kijken naar verduurzaming van de sector, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen en alternatieven te zoeken. Er zijn een bindende verklaring, een uitvoeringsprogramma en een deelonderzoek vastgesteld. Daarmee willen we als sector aangeven dat we fors investeren om die verduurzaming te bereiken. De uitspraak in de zaak van [REDACTED] heeft tot grote onrust geleid onder de leden. Het kwam ook als een complete verrassing, want [REDACTED] voldoen aan alle wettelijke eisen en alle veiligheidsvoorschriften. Toch is er gezegd dat zij moeten stoppen met de gewasbescherming. U kunt zich voorstellen dat de telefoon en de mailbox bij de KAVB roodgloeiend staan. Wij kregen vaak de vraag: hoe nu verder? Als de rechter eigenlijk toegelaten middelen die met wetenschappelijk onderzoek zijn goedgekeurd in twijfel trekt, hoe moet het dan verder en waar moeten we dan rekening mee houden? Het heeft grote gevolgen voor telers. Daarnaast gaat er ook precedentwerking van uit. Wij merken dat ook leden in andere delen van Nederland vragen krijgen hierover. Een convenant tussen omwonenden en telers elders in het land wordt deze week niet getekend door deze uitspraak. In andere sectoren is de onrust ook groot. Voor appels, uien enzovoort geldt dezelfde vraag wat betreft wat nog wel of niet mag. De uitspraak heeft dus een grote impact.

Voorzitter:

Meneer [REDACTED] nam het woord 'precedentwerking' in de mond. Daarvan heeft de Hoge Raad gezegd dat het niet voldoende is om van een belang in de zin van art. 217 Rv te spreken. Kunt u daar iets over zeggen?

Mr. Koning:

De Hoge Raad heeft gezegd dat er niet alleen sprake moet kunnen zijn van precedentwerking. Die moet zeer ferm aanwezig zijn. U hebt net gehoord dat de heer [REDACTED] zei dat het vonnis ook allemaal bijkomende juridische gevolgen heeft. Het kwam niet goed uit de verf, maar er zijn allerlei overleggen gepland waarin de KAVB leidend is en waar ook de overheid bij betrokken is, met als doel de verduurzaming van de teelt. Al die mensen hebben na het kort gedingvonnis gezegd: laten we het overleg even staken en de uitspraak van het gerechtshof afwachten en dan gaan we kijken of we de convenanten nog tekenen. Dat vinden wij een feitelijk gevolg, waarvan de Hoge Raad heeft gezegd dat je dan mag meepraten in een procedure.

De voorzitter geeft mr. Woudenberg de gelegenheid te reageren op wat er namens de KAVB is aangevoerd.

Mr. Woudenberg:

De KAVB wil zich mengen in deze procedure met alle retoriek van dien: de rechter die op de stoel van de politiek zou zitten; als een middel toegelaten is, is er geen ruimte voor ingrijpen door de rechter enzovoort. De discussie in deze procedure is al vrij verhit en geëscaleerd. Er is alleen een door de voorzieningenrechter gelaste ordemaatregel aan de orde, in een concrete situatie waar een of twee keer per week intensief wordt gespoten op een afstand van geen enkele meter in het ergste geval en een kortste afstand van 20 meter van woonhuizen af. De voorzieningenrechter heeft daarbij aangegeven dat schadelijke gevolgen voor kleine baby's en ouderen zijn te verwachten. Het gaat dus om een bijzondere situatie, en anders dan de KAVB doet veronderstellen is dit niet een situatie die standaard is. Als deze situatie wel standaard is, is dat een reden tot ongerustheid. Wat ik wil benadrukken is dat dit een uitspraak is in een concreet geval. In die zin snap ik het belang van de KAVB dus niet. Precedentwerking is geen belang, althans niet voldoende voor voeging. Verder worden er allerlei bijzondere situaties die zich voordoen genoemd, zoals dat er geen pachtovereenkomsten worden gesloten. Dat is ook geen belang van de KAVB zelf. Aan de vereisten van art. 3:305 BW is dus ook niet voldaan.

De voorzitter geeft mr. De Lange ten slotte de gelegenheid om te reageren.

Mr. De Lange:

Het zou goed zijn als de KAVB zou worden toegelaten. Het is bovendien noodzakelijk, want zoiets als het Programma Duurzame Bollenteelt Drenthe komt niet van de grond als de KAVB er niet bij betrokken is. Zonder de KAVB kunnen die ontwikkelingen niet plaatsvinden en stappen niet worden genomen. Als de KAVB betrokken is bij deze procedure, betekent dat veel voor die stappen. Het gaat om het grotere plaatje in deze zaak. Dat is ook de reden om de KAVB toe te laten. Zoals u kunt zien in het kaartje in de spreek aantekeningen in eerste aanleg is er een duurzaam bollenveld aangelegd. Dat veld is mede door de KAVB aangelegd. Het was er anders nooit gekomen. Het belang voor de KAVB om toegelaten te worden, ligt dus op het veld zelf. Dat is het veld van 27 meter met duurzame bollen dat volledig duurzaam wordt bespoten. Het is experimentele teelt.

De voorzitter schorst de zitting kort voor beraad over het incidentele verzoek tot voeging van de KAVB. Na de schorsing wordt de zitting voortgezet. De voorzitter deelt mede dat het verzoek tot voeging wordt afgewezen. Het belang van de KAVB komt voornamelijk neer op precedentwerking. De Hoge Raad heeft in twee recente arresten beslist dat dat onvoldoende reden is om een belang aan te nemen in de zin van art. 217 Rv. Het hof volgt die lijn. Wat betreft de opmerking van mr. De Lange dat de KAVB zelf betrokken is bij de duurzame teelt

van lilies op het betreffende perceel, deelt de voorzitter mede dat de KAVB dat zelf niet heeft aangevoerd en dat het ook niet concreet genoeg naar voren is gebracht om op basis daarvan te zeggen dat er wel een voldoende concreet belang is. De voorzitter verzoekt de aanwezigen namens de KAVB om zich te verplaatsen naar de publieke tribune in de zittingszaal. De aanwezigen namens de KAVB geven gevolg aan dit verzoek.

De voorzitter geeft aan de zitting te willen vervolgen met de inhoudelijke behandeling van de zaak, te beginnen met de spreektijd voor de advocaten. Mr. De Lange maakt bezwaar tegen de duur van tien minuten spreektijd. Hij geeft aan het niet te kunnen redden in tien minuten en meent dat de aard van de zaak vereist dat hij het hele verhaal van [REDACTED] moet kunnen doen. Volgens mr. De Lange was de memorie van antwoord groter dan volgens het procesreglement is toegestaan. Daar wil hij op kunnen reageren. De spreekantekeningen van mr. De Lange bestaan uit twintig pagina's.

Mr. Woudenberg reageert dat het niet zo is dat er inhoudelijk iets nieuws in de memorie van antwoord staat. Citaten die in de memorie van antwoord zijn opgenomen, doen het stuk langer lijken dan het daadwerkelijk is. Mr. Woudenberg geeft aan dat twintig pagina's bij lange na niet tien minuten is, maar mogelijk zelfs drie kwartier. Mr. Woudenberg meent daarom dat de lengte van de spreekantekeningen van mr. De Lange niet in overeenstemming is met het procesreglement.

Mr. De Lange verzoekt het hof om de spreektijd te verlengen. De voorzitter schorst kort de zitting, zodat het hof zich kan beraden over het verzoek. Na de schorsing wordt de zitting voortgezet. De voorzitter deelt mede dat de spreektijd van de advocaten zal worden verlengd naar vijftien minuten. De voorzitter geeft de advocaten vervolgens de gelegenheid hun standpunten in de spreektijd nader toe te lichten.

Mr. De Lange verklaart overeenkomstig zijn ingekorte spreekantekeningen, die aan dit proces-verbaal zijn gehecht, met enige aanvullingen. De vindplaats van de aanvullingen is gemerkt in de spreekantekeningen. Hij verklaart voorts:

1. [REDACTED] houden zich aan het vonnis.
2. Zoals is uitgewerkt in de mededeling door de Europese Commissie.
3. De rechtbank leest art. 4 lid 3 in de verordening letterlijk, terwijl het in de context van de verordening moet worden gelezen. Zo ziet de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie er niet uit, maar zo wilde de Europese Commissie het ook niet, want het voorzorgsbeginsel is gekaderd in de mededeling. Dat mis ik in de memorie van antwoord en het vonnis.
4. Dat is ook gebeurd door het RIVM en de Ctgb. Die zijn daar constant mee bezig.
5. Hebt u een koppeling kunnen maken tussen alle artikelen die zijn genoemd en wat [REDACTED] doet? Nee. Er zijn volgens mij zo'n 140 pagina's processtukken, maar er komt niks uit. De logica ontbreekt. Dat betekent niet dat het probleem wordt gebagatelliseerd en [REDACTED] geen respect hebben voor de integriteit van het menselijk lichaam. Het lijkt alsof het ons allemaal niks uitmaakt, maar dat is niet zo.
6. Ik maak me zorgen over uitspraken zoals het vonnis. Ik kan het ook niet aan mijn agrarische achterban uitleggen. Ik kan niet uitleggen waarom er ondanks het rapport van 2021 en ondanks de waakzaamheid toch een verbod komt.
7. Het is niet zo dat er op 20 meter van omwonenden gespoten wordt. Er is van alles aangelegd om extra afstand te creëren. [REDACTED] doen dat, omdat zij het goed willen doen en de zorgen van omwonenden serieus willen nemen. Het blijkt echter dat we, wat we ook schrijven, de zorg niet weg kunnen nemen.

8. De afgelopen periode hebben [REDACTED] alles gedaan om het vonnis na te komen. Het levert een gigantische schadepost op. Er moeten mensen in de hitte het veld in worden gestuurd om onkruid te wieden. Uiteindelijk komt er maar geen antwoord. Niemand zegt wat we moeten doen. Toen werd gezegd: we leven het vonnis sowieso na, omdat wij vinden dat vonnissen nageleefd moeten worden. Maar [REDACTED] gaan het niet redden zo. Het veld moet worden opgegeven of u moet het besluit nemen dat [REDACTED] weer moeten kunnen spuiten, waarbij [REDACTED] alle nodige maatregelen zullen treffen.

9. [REDACTED] hebben na het eerste kort geding een maillist gemaakt, zodat zij de bewoners van tevoren kon informeren wanneer zij zouden gaan spuiten. Denkt u dat zij één mailtje hebben gehad om op die lijst te worden gezet? Hoe serieus moeten al deze spoedeisende maatregelen dan worden genomen?

Mr. Woudenberg verklaart overeenkomstig haar spreek aantekeningen, die aan dit proces-verbaal zijn gehecht, met enige aanvullingen. De vindplaats van de aanvullingen is gemerkt in de spreek aantekeningen. Zij verklaart voorts:

1. De brief vraagt duidelijk wat er precies gaat gebeuren, welke middelen [REDACTED] gaan gebruiken, wat de mogelijke impact zal zijn, welke risico's er zijn, welke maatregelen er worden getroffen om overlast te beperken en over welke vergunningen [REDACTED] beschikken. Dat lijken mij terechte vragen, maar daar zijn geen antwoorden op gekomen.

2. Er wordt gezegd dat na het kort geding een maillist is gemaakt waarmee kon worden aangegeven wanneer [REDACTED] zouden gaan spuiten, maar het betekende niets, want je hoorde op de dag zelf pas dat ze gingen spuiten en de tijdspanne waarbinnen ze aangaven dat te gaan doen was praktisch de hele dag.

3. Er zijn twee eerdere uitspraken van de commissie van advies waarin gezegd is dat de standaardmotivering waarmee dit soort handhavingsverzoeken worden afgedaan niet kan. Het moet concreet op zo'n perceel toegespitst worden. U vraagt mij of daar een bestuursrechtelijk kort geding voor is gestart. Het antwoord daarop is ontkennend. Het is een gewoon verzoek tot handhaving geweest. Dat is afgewezen. Daartegen is bewaar gemaakt en afgelopen maandag heeft in dat kader de hoorzitting bij de commissie van rechtsbescherming plaatsgevonden.

4. [REDACTED] toont een rouwkaart die zij als omwonende heeft ontvangen. Ze leest deze voor: "Alle NSB'ers zijn nog niet dood. Na het einde van de oorlog kwamen ze uit het westen om van ons eten te krijgen, nu een of twee generaties later maakt dat tuig het moeilijk voor boeren om eten te verbouwen". [REDACTED] ervaart de brief als bedreigend, omdat hij eindigt met "wordt vervolgd".

5. De stoffen die in productie 7 in eerste aanleg en productie 8 van de memorie van grieven worden genoemd heeft mw. M. Manting samen met dhr. J. Buijs bekeken en vergeleken met de lijst met stoffen die staat in de Pesticide Property Database. Er staat hier telkens genoemd wat de gevaren zijn en welke negatieve werking de stoffen hebben op de gezondheid. De Pesticide Property Database is een database die door wetenschappers gebruikt wordt en die is gebaseerd op die van de Amerikaanse EPA. Zelfs de door [REDACTED] veilig geachte middelen hebben carcinogene eigenschappen. De testen die met de middelen worden toegepast worden gedurende een heel korte periode uitgevoerd met kleine aantallen proefdieren. Juist daarom kan er zo weinig worden gezegd over de risico's van Parkinson en andere aandoeningen op langere termijn. Dat wordt ook door het Ctgb en de EFSA zelf gezegd.

Mr. De Lange maakt bezwaar tegen het meenemen van deskundige mw. M. Manting. Als hij dat geweten had, had hij zelf ook een deskundige mee willen nemen. Hij zegt dat er nu eenzijdig iets kan worden gesteld en geconcludeerd. Hij betwist daarnaast Mantings deskundigheid.

Mr. Woudenberg zegt te hebben aangekondigd dat zij mw. Manting mee zou nemen.

Voorzitter:

De bewoners wonen aan tegen het Drentse Wold en tegen velden waarop akkerbouw werd gedaan. Vertel eens hoe u dat hebt ervaren. U bent dit jaar in actie gekomen en als we uw advocaat goed begrijpen, werd u juist onrustig doordat er lelies zouden worden geteeld?

[REDACTED]
Dat klopt. Wij hoorden dat lelieteelt in het bijzonder gepaard gaat met het veel en vaak en als cocktail gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen. Wij zijn ons erin gaan verdiepen wat er dan eigenlijk gebeurt op zo'n akker. We hebben ook om helderheid gevraagd bij [REDACTED] Wij zijn geschrokken van wat we hebben gelezen.

Voorzitter:

U schrok van de hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen die werd gebruikt?

[REDACTED]
Dat is juist. Ik heb de percentages niet helder, maar ik begrijp dat op het moment dat je lelies gaat telen er wat het spuiten betreft geen sprake meer is van het telen van mais of aardappelen. Het bespuiten met gewasbeschermingsmiddelen is vele malen intensiever. Daarnaast wordt bij de teelt van lelies gebruik gemaakt van een cocktail, en dat is ook zo uniek. Ik heb me daarin verdiept en heb filmpjes gekeken van Bas Bloem, een autoriteit op het gebied van Parkinson, en hij geeft aan dat die cocktail juist zo risicovol is bij lelieteelt. Het geldt overigens voor alle bloemen, maar voor lelieteelt in het bijzonder.

Voorzitter:

U werd getriggerd door de huidige teelt, dus als het pioenrozen waren, was u niet hier geweest?

[REDACTED]
Dat weet ik niet goed. We zitten nu hier. Daar zouden we over na moeten denken.

[REDACTED]
Het zijn ook niet alleen de pesticides die maken dat deze teelt het hele landschap bederven. Er moet veel grondwater worden opgepompt om deze teelt lonend te maken. We zijn ineens naast een industrieterrein komen te wonen.

Voorzitter:

En dat was de voorafgaande jaren echt anders?

[REDACTED]
Wij wonen er nu zeven jaar. Die afgelopen zeven jaar dat er mais stond had je minder tractorbewegingen en werd er één tot twee keer gespoten en daarna werd het met rust gelaten. Dit is wezenlijk anders.

Voorzitter:

Wij zagen een overzichtje bij de spreekantekeningen eerste aanleg van [REDACTED] waarin staat dat maisteelt ook vaak werd voorafgegaan door teelt van pioenrozen.

[REDACTED]
Dat kan ik niet herkennen.

[REDACTED]
De pioenrozen kwamen niet naast ons, in ieder geval.

[REDACTED]
Ons huis, bedrijf en grond grenzen aan een Natura 2000-gebied en een ecologische hoofdstructuur. Ik heb net gehoord dat de gewasbescherming een beetje wordt vergeleken met de aanleg van een snelweg. Die loopt dus naast mijn huis en bedrijf en naast een Natura 2000-gebied. Dat is de setting.

Voorzitter:
En daar wordt niet 1,3 km/uur gereden, wat u betreft?

[REDACTED]
Daar wordt inderdaad gescheurd.

Voorzitter:
Aan de achterkant van uw woning is dus een natuurgebied en daarvoor zijn akkers?

[REDACTED]
Dat klopt. We kunnen vanaf ons terrein de natuur in lopen. Dat doe ik elke dag met mijn kinderen, maar ook als natuurcoach.

[REDACTED]
Onze gasten maken juist gebruik van onze locaties vanwege de hoge natuurwaarde. Wij krijgen het advies van de GGD om naar binnen te gaan als er gespoten wordt. De ramen en deuren moeten worden gesloten en je moet een uurtje of drie binnenblijven. Als mijn gasten in de tuin zitten en ik zie dat er zal worden gespoten, dan krijg ik de zenuwen. Dan moet ik mijn gasten bijeenroepen, want ik heb ook een zorgplicht tegenover mijn gasten.

[REDACTED]
Ik heb om die reden ook zes family retreats geannuleerd.

Voorzitter:
Het heeft dus ook praktische gevolgen voor uw onderneming?

[REDACTED]
Dat klopt.

Voorzitter:
Kunt u wat vertellen over uw bedrijf, meneer [REDACTED]? U probeert biologisch te telen?

[REDACTED]
Wij zijn een familiebedrijf, bestaande uit mijn vader, moeder, broertje en ik. Daarnaast hebben wij het hele jaar door tussen de twintig en tachtig medewerkers. Ik wil graag meegeven dat de gezondheid van onze medewerkers voor ons heel erg van belang is. Daar voel ik mij wel verantwoordelijk voor. Wij telen lelies, pioenen, aardbeienplantjes, een paar tulpen, mais en koren. Alles bij elkaar is dat ongeveer 350 ha. In Boterveen telen we zo wel

vaker gewassen. In 2016 teelden we ook lelies. Een van de bewoners woonde er toen al, dus ze zijn echt wel bekend met de teelt. Het perceel van 18 ha bij de bewoners is elke keer opgedeeld. De voorgaande jaren stonden er meerdere gewassen op dat perceel. Er stond dan bijvoorbeeld voor een deel mais of een deel aardappels op. Op die 18 ha staat nu toevallig overal hetzelfde gewas, namelijk de lelies.

Voorzitter:

Zou het dan kunnen dat juist die pioenrozen wat verder van de bewoners af werden geteeld?

[REDACTED]
Dat is niet altijd voor iedereen het geval geweest. Het zal per bewoner verschillen. Ze hebben altijd op hetzelfde perceel gestaan en al die woningen staan in een rij langs de weg. Voor al die gewassen, zoals aardappels en de pioenen, worden dezelfde stoffen gebruikt. Voor de lelieteelt worden misschien wel de meeste stoffen per ha gebruikt, maar dat zit ook in het gebruik van minerale olie. Dat is een biologisch middel. Ik zie het verschil niet zo. Als een stof gevaarlijk is, dan is hij dat, en of wij die nou in lelies stoppen of in aardappels of mais maakt niet uit. Deze discussie moet per stof worden bekeken. Je kunt niet in algemene zin zeggen dat alle gewasbeschermingsmiddelen gevaarlijk zijn.

Voorzitter:

Hebt u een certificaat om de stoffen die u gebruikt te mogen gebruiken?

[REDACTED]
Ja, dat heb ik, en alle medewerkers hebben dat ook.

Voorzitter:

Uw advocaat heeft een lijstje gemaakt met vier gewasbeschermingsmiddelen waarvan u zegt: die wil ik in ieder geval gebruiken, anders komt het niet goed. Daar staan Rudis, Titus, Goltix WG en Olie-H op. Zijn dat alle middelen die u gebruikt, of is dat het minimum en zou u eigenlijk meer willen gebruiken?

[REDACTED]
Als we vanaf dit punt in de teelt naar de toekomst kijken, dan zijn dit de vier middelen die ik denk nodig te hebben om de schade zoveel mogelijk te beperken. Ik zou wel meer willen gebruiken, maar als ik nu zou moeten kiezen wat ik minimaal nodig heb, zou ik die vier middelen willen gebruiken.

Voorzitter:

Als u zich voorstelt dat deze procedure niet zou zijn gevoerd, dan had u ruimer gebruik gemaakt van bestrijdingsmiddelen?

[REDACTED]
Dan had ik gewoon de lijst van toegelaten middelen van het Ctgb gebruikt en de keuze gemaakt wat ik wil gebruiken. Het is niet dat wij een kalender maken waarin we bepalen wanneer we wat gaan gebruiken. Het is afhankelijk van het weer.

Mr. De Lange:

En alles ook met de gedachte dat het zo min mogelijk moet zijn, want bestrijdingsmiddelen kosten veel geld.

Voorzitter:

Er zit een financieel aspect aan, maar ook een gezondheidsaspect voor u, toch?

[REDACTED]
Dat klopt. Ik ben erin opgegroeid.

Voorzitter:

Woont u daar ook?

[REDACTED]
Ja. We hebben bij ons ook wel lelies geplant. Ik heb dat het liefst zo dichtbij mogelijk.

Voorzitter:

Het is voor u moeilijk om te zeggen welke middelen u gebruikt. Het is ook nogal een lijstje. In productie 7 staan behoorlijk wat bestrijdingsmiddelen.

[REDACTED]
We hebben ook wel meer gebruikt aan het begin van de teelt, maar nu willen we verder in de toekomst kijken.

Voorzitter:

Olie-H valt mij op. Dat is een biologisch middel?

[REDACTED]
Dat klopt. Dat is in het vonnis dus ook verboden.

Voorzitter:

Is het voor de bewoners de bedoeling geweest dat biologische gewasbeschermingsmiddelen ook onder het verbod zouden vallen?

[REDACTED]
Ik weet van Olie-H dat het niet uit de grond verdwijnt. Dat het biologisch zou zijn, is ten onrechte. Daar komen ook alsnog veel tractorbewegingen bij kijken, wat de bodem verstoort.

Mr. De Lange:

De grondslag van de vordering is gebaseerd op de gezondheidseffecten. Niet op transportbewegingen van tractoren of residu in het milieu.

Voorzitter:

Ik heb de vordering ook zo begrepen dat het vooral die aandoeningen betreft, want ook het rapport van het RIVM gaat specifiek over Parkinson, Alzheimer en ALS. U moet wel goed bij het onderwerp blijven dat hier vandaag speelt. Niet aan de orde is eventuele carcinogeniteit of mutageniteit van de werkzame stoffen of persistentie in het milieu, maar de mogelijke neurodegenerativiteit van de werkzame stoffen. Gebruikt u de vier bestrijdingsmiddelen op het lijstje ook in een cocktail, meneer [REDACTED]

[REDACTED]
Het gebruik van Titus moet apart plaatsvinden, omdat het teelt-technisch andere gevolgen heeft. De rest van de middelen zouden we ook apart kunnen spuiten. Dan heb je wel vaker

een beweging. Normaal gesproken zouden we ze echter bij elkaar doen. Dat is bedrijfsmatig gezien handiger.

Voorzitter:

Zou u Olie-H daar ook in mengen?

[REDACTED]
Ja, Olie-H zouden we er ook bij doen.

Voorzitter:

U zou maximaal één keer per week spuiten?

[REDACTED]
Nu doe ik het zonder gewasbeschermingsmiddelen.

[REDACTED]
Na het vonnis op 12 juni is er afgesproken dat er niet meer gespoten zou worden. [REDACTED] geeft aan dat zij zich aan het vonnis houden, maar er wordt nog steeds gespoten. We weten niet waarmee.

Mr. De Lange:

Op 12 juni hebben we meteen contact opgenomen met de advocaat van de wederpartij om aan te geven dat we ons houden aan het vonnis, en dat doen we nog steeds. We stopten het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, maar we moeten ook doen wat gedaan moet worden om de zaak te redden. Toen hebben we gekeken naar meststoffen en olies die geen gewasbeschermingsmiddelen zijn, maar er wel op lijken. Vervolgens heb ik een nette brief gestuurd, waarin ik heb gevraagd hoe we het gaan doen: moet er een deurwaarder bij zijn of niet? Er is alleen op geantwoord: je doet maar. Vervolgens is er de eerste keer een deurwaarder bij geweest die heeft gezien hoe de tank is schoongemaakt, welke middelen erin zijn gegaan enzovoort. De deurwaarder heeft alles begeleid. Daar is een proces-verbaal van opgemaakt. We hadden verwacht dat deze discussie zou komen. We hebben gedacht: willen we deze kosten maken? Zo'n deurwaarder erbij hebben is duur. Hij was al om vijf uur bij het bedrijf. Voordat we op het veld waren was het zeven uur en toen we klaar waren was het ongeveer half tien. Er worden dus wel meststoffen gespoten, maar geen gewasbeschermingsmiddelen. We hoorden maar niks van de andere kant. We hebben dus wel een deurwaarder ingeschakeld, maar we kregen nergens een reactie op, ondanks allerlei brieven die ik gestuurd heb naar de wederpartij. Het is van onze kant met nuance en zorgvuldigheid gedaan. Het was vanaf het begin de lijn dat we het verbod niet zouden overtreden. Ten aanzien van de rouwkaarten en wat de omwonenden in het algemeen wordt aangedaan: dat is niet iets wat de [REDACTED] zien. We willen ons daarvan distantiëren. Ik wil gezegd hebben dat dat niet [REDACTED] is.

[REDACTED] zijn wel mensen die zich daarmee verwant verklaren, ook naar mij toe.

Mr. De Lange:

Als u namen en rugnummers heeft, zal ik een brief sturen naar de verantwoordelijken om ze op te roepen hiermee te stoppen.

Mr. Woudenberg:

Voor de duidelijkheid: het is niet de gedachte dat [REDACTED] die brieven stuurden.

Voorzitter:

Er is gezegd dat lelieteelt € 31.000 per hectare oplevert, en dat het dus heel lucratief is om lelies te telen. Is dat ook uw beleving, [REDACTED]? Heeft dat ook een rol gespeeld bij het besluit om dit jaar lelies te gaan telen?

[REDACTED]
We hebben best wel veel omzet, maar we nemen ook grote risico's. In mijn beleving hebben we veel te kleine marges.

Voorzitter:

Het levert voor u dus niet die € 31.000 op?

[REDACTED]
Nee.

Mr. De Lange:

De investeringen zijn ook gigantisch, bijvoorbeeld voor het spuiten. Anders dan bij andere teelt wordt per teelt bepaald wat de driftreductieklasse is. Voor lelieteelt is dat 75% dan wel 90%. Als je het goed wil doen moet je altijd goed bezig zijn wat dat betreft. Vandaar dat er voor miljoenen investeringen zijn gedaan in die spuiten. Er zijn er twee aangeschaft. Er is er nu weer een besteld om te zorgen dat alles zo goed mogelijk gaat. Er worden dus ook kosten voor gemaakt.

Voorzitter:

Zijn die investeringen alleen op de lelieteelt gericht, of ook op andere gewassen?

Mr. De Lange:

De spuit die nu gebruikt is, wordt met dezelfde middelen gewoon weer gebruikt bij andere gewassen.

Voorzitter:

Dat is dan dus niet een investering die waardeloos wordt als u geen lelies zou mogen telen, toch?

[REDACTED]
Wij doen deze investeringen om het spuiten zo goed mogelijk te blijven doen. Bij welk gewas dat dan gebeurt is niet relevant. Je wil die middelen zo goed mogelijk toepassen op een zo veilig mogelijke manier.

Voorzitter:

Als u uit de lelieteelt niet heel veel rendement haalt en er veel gewasbeschermingsmiddelen toegepast moeten worden, zou ik me kunnen voorstellen dat u denkt: laat maar zitten. Dan hebben we minder bonje met de burens. Heeft dat niet door uw hoofd gespeeld, [REDACTED]?

[REDACTED]
Het speelde wel eens door mijn hoofd, maar ik heb nog veel lol in mijn beroep.

Voorzitter:

Maar als de lelieteelt specifiek zoveel kost en het de buren ongerust maakt, waarom dan toch nog de keuze om elke zoveel jaar lelies te telen? Ik vraag het uit interesse.

[REDACTED]
De teelt van lelies en bloemen vind ik gewoon leuk om te doen. Dat is de belangrijkste reden. In mijn beleving gaat dit wel om mijn werk. Mijn werk vind ik leuk om te doen. Als ik alleen mais zou telen, zou ik daar veel minder plezier uit hebben. Uiteindelijk halen wij ook wel meer uit lelieteelt dan dat je bijvoorbeeld uit mais zou halen.

Voorzitter:

Maar de teelt van pioenrozen en andere bloemen verschilt niet zo veel van het telen van lelies, toch?

[REDACTED]
Het ligt helemaal aan de markt en het type lelie. We zitten in een vrije handelsmarkt. De lelieteelt of de pioenteelt kan helemaal in elkaar zakken of juist oplopen.

Mr. De Lange:

Ieder werelddeel houdt van andere lelies. Het hangt helemaal af van vraag en aanbod. Het is wel een hogere wiskunde dan mais telen. Die uitdaging vinden Joling c.s. leuk.

Lid van het hof:

Door de andere kant wordt gemotiveerd aangevoerd dat er bij de teelt van lelies veel meer gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt en dat er voor tulpen en andere bloemen veel minder worden gebruikt.

[REDACTED]
Het gaat nog steeds om het specifieke middel dat gebruikt wordt. Een middel is veilig of niet.

Lid van het hof:

Maar zou het zo kunnen zijn dat een middel in een bepaalde hoeveelheid onveiliger wordt?

[REDACTED]
Er wordt bij de goedkeuring van de te gebruiken stof een factor van 100 toegepast. Als we het hebben over 130 km/u, halen we daar een factor 100 af. Dan rijden we 1,3 km/u. Dat is de norm die we niet willen overschrijden. Maar voordat er gezondheidsschade optreedt moeten we wel echt bij die 130 km/u komen.

Lid van het hof:

Ik begrijp dat u zegt dat er een enorme marge in zit en dat u het vertrouwen hebt dat het goed zal zijn, maar naar de neurodegeneratieve effecten van deze gewasbeschermingsmiddelen is nog niet zoveel onderzoek gedaan.

Mr. De Lange:

Dat gaat voorbij aan het feit dat er onderzoek is gedaan waarbij het RIVM ook een oordeel geeft over of die 1,3 km/u nog gehaald of overschreden wordt. Het interessante van het OBO-onderzoek is bovendien dat die cocktail ook in kaart komt. Daar wordt gemeten bij mensen bij wie in de buurt wordt gespoten. Als we daar kijken, dan zien we dat nog steeds niet die 1,3 km/u wordt gehaald.

Voorzitter:

Maar de zorg van de andere kant is dat een risico niet is meegewogen, en het misschien anders zou uitvallen als je dat wel zou meewegen.

[REDACTED]
Als we het andersom zien komen veel van onze gewassen via de supermarkt gewoon op het bord van mensen terecht. Mensen krijgen die middelen ook via hun voeding binnen.

Mr. De Lange:

De gevonden concentraties in de onderzoeken betreffen ook de cocktail die langdurig rondzwierd. Er wordt bovendien ook rekening gehouden met katten en honden in die onderzoeken. Daarnaast wordt rekening gehouden met al het chemische wat er door de lucht gaat. Dat is allemaal gemeten, en dan komt eruit dat die grens nog steeds niet wordt overschreden. Overigens is die grens nou juist een politieke keuze. Daar kunnen we van alles van vinden.

[REDACTED]
We hebben het steeds over de veiligheid van de middelen. Ik heb wel gevraagd aan boeren: hoe gaat dat spuiten dan? Als de boer gaat oogsten gaan de kinderen mee op de trekker, maar als boer gaat spuiten blijven de kinderen thuis, en dat heeft met veiligheid te maken. Thuis is nu echter de plek waar bij mij gespoten wordt.

Mr. Woudenberg:

Het SPRINT-onderzoek is nog gaande. Allerlei instanties, zoals de EFSA, het Ctgb en de Staat zeggen dat er onderzoek naar gedaan moet worden. Er is dus geen duidelijkheid. De wijze waarop [REDACTED] omgaan met bepaalde citaten uit de onderzoeken is selectief. Er wordt selectief uit die conclusies geciteerd, want de deskundige instanties zeggen uiteindelijk ook dat ze het niet weten. Het is belangrijk om het geheel te lezen.

Voorzitter:

Werkte u wat betreft de vier middelen waarvan u aangaf dat u ze in ieder geval nodig had preventief of curatief, [REDACTED]

[REDACTED]
Normaal gesproken werken we vooral preventief, maar in dit geval zullen we vooral curatief aan het werk gaan, omdat er veel tijd verstreken is.

Voorzitter:

Is het kenmerk van biologische landbouw niet ook dat je zou weinig mogelijk preventief werkt?

[REDACTED]
Het toeval wil dat we op dit perceel binnen het project Duurzame Teelt Drenthe aan het kijken zijn hoe ver we kunnen gaan om de teelt zo groen mogelijk te maken. We kijken hoe ver we kunnen gaan, waar we tegenaan lopen en waar we zonder zouden kunnen. Daarbij is er ruimte voor allerlei creatieve ideeën. Dat doen we niet omdat de middelen zo giftig zijn, maar omdat er een maatschappelijk druk is waar we wel gehoor aan willen geven als sector.

Lid van het hof:

Hoe gaat het met het biologische deel?

[REDACTED]
Op dit moment gaat het vrij slecht, want we kunnen niet toepassen wat we willen toepassen.

Lid van het hof:
Hoe ging het tot 12 juni dan?

[REDACTED]
Tot dat moment waren we voorzichtig positief.

Lid van het hof:
Tot wanneer zou de teelt normaal gesproken doorgaan?

[REDACTED]
Meestal is de oogst van de lelies tussen 20 oktober en kerst, maar met de gewasbeschermingsmiddelen zijn we een beetje afhankelijk van het weer. Het kan ook ergens in januari worden. Het is ook afhankelijk van de stand van het gewas. Op het laatste is vooral virusbestrijding van belang. We stoppen met spuiten rond 1 oktober 2023.

Lid van het hof:
Bepaalt u als boer de samenstelling van de cocktail of laat u dat aan deskundigen over?

[REDACTED]
Voor de samenstelling van de cocktail schakelen we een onafhankelijke adviseur in.

Lid van het hof:
En de samenstelling ervan is afhankelijk van het weer en dergelijke?

[REDACTED]
Elke week kijken we naar alle gewassen en dan bedenken we samen met de deskundige wat er moet gebeuren.

Lid van het hof:
Hoe gaat het nu met het handmatige onkruid pikken?

[REDACTED]
Het is gewoon heel kostbaar en die strijd is slecht te winnen. Het is best lastig met het onkruid op dit moment.

Lid van het hof:
Hoe staan de lelies er op dit moment bij?

[REDACTED]
Het is best moeilijk om in die bol te kijken. Aan de buitenkant kun je het nog niet zien. Er groeit veel onkruid. Dat zit vreselijk dwars. Schimmels kunnen ook een probleem zijn, maar we hebben best wel droog weer gehad de laatste paar dagen.

Voorzitter:
Droog weer is goed tegen schimmels?

[REDACTED]
Dat klopt.

Voorzitter:

We hadden het net al over de vier middelen die [REDACTED] zeggen nodig te hebben. Ik was nieuwsgierig naar de werkzame stoffen van Titus, Goltix en Rudis. Ik heb die op internet opgezocht. Ze staan genoemd in de spreek aantekeningen van mr. Woudenberg als laatste vier van de 15 genoemde middelen. We hebben ook in het dossier gezocht, in de onderzoeken die zijn overgelegd, maar daarin werden die werkzame stoffen niet genoemd. Dan ga je denken dat die stoffen niet heel erg in het verdachtenbankje zitten, mr. Woudenberg?

Mr. Woudenberg:

In het overzicht staat natuurlijk bij veel van de middelen dat er gegevens ontbreken. Dat is steeds het probleem. We hebben uitgebreid opgezocht welke informatie er beschikbaar is over schadelijke effecten, maar die is er vaak niet. Dat is wat zich hier voordoet. Die middelen zijn ook niet onderzocht.

Voorzitter:

Maar je moet wel iets hebben om op basis van het voorzorgsbeginsel in te grijpen?

Mr. Woudenberg:

Dat moet op basis van onderzoeken die gedaan zijn waaruit blijkt dat deze middelen ook mogelijk neurodegeneratieve afwijkingen kunnen veroorzaken. Er is onderzoek waaruit dat volgt. Er zijn aanwijzingen uit de wetenschap dat de middelen afwijkingen veroorzaken en die zorgen zijn overgenomen door het RIVM. Die zeggen in hun laatste onderzoek in 2022 dat er nader onderzoek moet komen, want zij weten het niet. Er is dus een gat in de kennis hierover. Er zijn aanwijzingen dat de middelen mogelijk schadelijk zijn. Het voorzorgsbeginsel brengt dan mee dat als er aanwijzingen voor schadelijkheid bestaan, dat er een basis is voor ingrijpen.

Mr. Van Tuyll van Serooskerken:

Dat geldt ook voor het gebrek aan kennis over schadelijkheid als er met een cocktail wordt gespoten.

Mr. Woudenberg:

De cumulatieve effecten die [REDACTED] omschreven hebben in de spreek aantekeningen omvatten niet de cocktails, want over die cocktails is niets bekend. Het Ctgb en de EFSA zeggen ook dat daar niet op wordt getest.

Mr. De Lange:

In het OBO-onderzoek is de cocktail juist naar voren gekomen. Dat is daar allemaal zichtbaar geworden. Als we naar de onderzoeken van het RIVM kijken, is er over de cocktail niks bekend, maar er moet worden gekeken naar wat je nou echt binnenkrijgt. Dat is de reden dat het Ctgb, maar ook het RIVM zeggen dat er niet hoeft te worden ingegrepen: voor iedere stof is er een ondergrens.

Mr. Woudenberg:

Het klopt niet dat dat uit het OBO-onderzoek blijkt. Daar volgt juist uit dat er vervolgonderzoek moet worden gedaan, en niet dat duidelijk is dat er geen enkel effect is.

Lid van het hof:

U beroept zich op de mededeling van de Europese Commissie, maar kunt u vertellen wat de status van een mededeling is in de grotere hiërarchie van het Europese recht?

Mr. De Lange:

Een mededeling hoeft niet bindend te zijn. Het is een mededeling waarbij de Europese Commissie aangeeft: zo gaan wij om met het voorzorgsbeginsel. Dan kijken we naar alle jurisprudentie die daarover is geweest – dat zijn meer dan 100 uitspraken – en dan zien we daar een diffuus beeld, maar het uitgangspunt is wel dat de politieke keuzes bij de Europese Commissie worden gelaten.

Lid van het hof:

U gaat uit van de opvatting van het Europese bestrijdingsmiddelenrecht uit met name Verordening 1107/2009/EU, waarbij de verordening een totaal harmoniserend pakket inhoudt voor wat betreft de toelating van bestrijdingsmiddelen. Zou dat voor u inhouden dat het voorzorgsbeginsel ook voor ons als rechters en Nederland als lidstaat geen rol meer heeft?

Mr. De Lange:

Ik vind het Europese voorzorgsbeginsel lastig. De Verordening heeft natuurlijk twee hoofdstukken. Hoofdstuk 2 regelt het toelatingsdeel door de Europese Commissie en het andere de toelating door Nederland en geeft verplichtingen aan het Ctgb. Dan zegt men: ik wil aan het voorzorgsbeginsel toetsen. Dat zou ik kunnen begrijpen, maar ik vind wel dat dat met terughoudendheid moet gebeuren, zoals het Europese Hof van Justitie dat ook doet. Als het Hof van Justitie als hoogste rechter zegt dat de politiek die 1,3 km/u uiteindelijk bepaalt, dan vind ik niet dat er op basis van wat er nu ligt de conclusie kan worden getrokken dat er een wetenschappelijk basis is die maakt dat u moet ingrijpen. Dat is mijn betoog. Ik denk wel dat u toekomt aan het voorzorgsbeginsel, maar het voorzorgsbeginsel behelst wel een niet-grammaticale uitleg van art. 4 lid 3 van de Verordening. Met die grammaticale uitleg, die de omwonenden wensen, heb ik een probleem. Mijns inziens is er een te letterlijke uitleg aan gegeven, waardoor er helemaal geen risico zou mogen zijn en er geen politieke keuze meer is over waar we de grens leggen. Als u het mij vraagt zie ik alleen ruimte voor de rechter wanneer er van een specifieke stof echt wetenschappelijk is aangetoond dat het niet goed is. Wat mij hier voorts bevreemdt is dat het Ctgb meteen ingrijpt als een stof niet goed is. De vraag is wat dan nog de rol voor de rechtbank is als we zien dat er actief ingegrepen wordt.

Mr. Van Tuyll van Serooskerken:

Het voorzorgsbeginsel noopt gewoon tot ingrijpen als er wetenschappelijk gezien reden is tot ingrijpen. Het gaat ook niet om geringe gezondheidsrisico's of om allergische reacties. Het gaat om ernstige ziektes als Parkinson of ALS.

Voorzitter:

Als je artikelen in het tijdschrift Milieu & Recht leest over het voorzorgsbeginsel, dan kom je ook tegen dat het RIVM een lijst van potentieel zeer zorgwekkende stoffen bijhoudt, ook in de categorie gewasbeschermingsmiddelen. Daar heb ik niks over gelezen in uw dossier. Moeten wij daaruit afleiden dat de stoffen die bij de lelieteelt worden toegepast niet op die lijst staan?

Mr. Woudenberg:

Ik heb het niet gecheckt, maar dat zijn kennelijk heel erg zorgwekkende stoffen. Ik ken die lijst ook niet. Als de stoffen die bij de lelieteelt worden toegepast er niet op staan, betekent dat in ieder geval niet dat ze niet ook zorgwekkend kunnen zijn.

Mr. De Lange:

Als die stoffen erop hadden gestaan, dan had het Cgtb gezegd: wij grijpen in. Daarom moeten we een discussie voeren over specifieke stoffen en middelen, en niet een generieke discussie over gewasbeschermingsmiddelen.

Mr. Woudenberg:

Het Cgtb treedt pas vaak met vertraging op, en middelen die vijf jaar geleden zijn goedgekeurd worden nu afgekeurd. Dat het Cgtb actief ingrijpt is dus niet het geval. We zitten nu in een kort geding over dat er juist nu ingegrepen moet worden.

Mr. De Lange:

Bij het Cgtb wordt ingegrepen wanneer er nieuwe wetenschappelijk inzichten zijn. Leg die koppeling eens een keer. Pak één van die artikelen er eens bij en zeg: in Rudis zit dit middel en daarom moeten we dat niet gebruiken.

Mr. Woudenberg:

Dat heb ik net gedaan in de spreek aantekeningen

De voorzitter schorst de zitting voor overleg tussen partijen. Na de schorsing wordt de zitting voortgezet. Partijen delen mede dat zij geen minnelijke regeling hebben getroffen.

De voorzitter geeft mr. De Lange de gelegenheid tot repliek.

Mr. De Lange:

Allereerst is handhaving in het kader van Natura 2000 niet aan de orde. Dat is een heel ander kader. Dat gaat door de Omgevingswet ook veranderen. De huizen van de bewoners liggen niet aan een Natura 2000 gebied. Dat gebied ligt veel verder. Dat kleurt de discussie zo, terwijl we het hebben over een serieus onderwerp. We hebben juist geprobeerd die kleur uit dat onderwerp te halen en te kijken naar wat we wel hebben. Dat is een stapel aan wetenschappelijke artikelen die iets zeggen over Parkinson en gewasbeschermingsmiddelen. De omwonenden schetsen een beeld dat de overheid niets doet en toekijkt terwijl Nederland ziek wordt. Dat is een onjuist beeld. Wat we wel hebben is een RIVM dat de stellige overtuiging heeft dat ingrijpen nu niet noodzakelijk is ondanks het feit dat misschien nog uitgezocht moet worden of dingen in de toelating anders moeten worden. Dat het RIVM na al dat onderzoek zegt: we moeten niet ingrijpen, zegt ook iets. De Gezondheidsraad heeft hetzelfde advies gegeven, en alle instellingen zijn goed bekend met de Wet Gewasbeschermingsmiddelen. Dit had een discussie moeten zijn tussen de Nederlandse Staat en de wederpartij die vindt dat dingen anders moeten in dit land. Wat we aan het doen zijn ik had ik prima gevonden in een bodemzaak. Dan hadden we een debat kunnen voeren, hadden we deskundigen kunnen spreken en artikelen kunnen duiden. Dan hadden we ook de achtergrond kunnen weten. Nu zien [REDACTED] zich geconfronteerd met een hagelschot. Er is geen enkel artikel waaruit blijkt dat we ons echt zorgen moeten maken over de effecten van de middelen die zij gebruiken. Vaak gaan de artikelen over al lang niet meer gebruikte middelen of over hier niet gebruikte methodes, bijvoorbeeld het gebruik van

sproeivliegtuigen in Amerika. Hoe kan het zijn dat het RIVM, het Ctgb en de EFSA in geen van die artikelen zegt: daar hebben we steken laten vallen in de toelating. Er is geen enkel stuk van een wetenschapper in het geding gebracht waarin wordt gezegd: wat in 2022 door het RIVM is opgeschreven, namelijk dat we op dit moment niet moeten ingrijpen, is onjuist. Er is helemaal niks, omdat het er niet is. Er is een brede consensus in de wetenschap dat er niet verder hoeft te worden ingegrepen en dat is ook hoe de rechter in eerste aanleg had moeten oordelen.

De voorzitter geeft mr. Woudenberg de gelegenheid tot dupliek.

Mr. Woudenberg:

Uit alle artikelen die zijn overgelegd blijkt dat er een relatie is tussen het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en aandoeningen als Parkinson en ALS. Dat kan niet altijd gekoppeld worden aan een specifiek middel. Dat is nou juist waar nader onderzoek naar moet plaatsvinden. In ieder geval geldt voor de middelen op bladzijde 4 van mijn spreek aantekeningen onder 12 en 14 dat al wordt vermoed dat ze mogelijk neurotoxisch zijn. Mr. De Lange zegt dat het RIVM en de overheid vinden dat de toetsing zoals die plaatsvindt voldoende is. Dat is ook niet waar, want zowel de overheid als de toetsende instanties erkennen dat er een lacune is in de kennis over die middelen. Die kunnen helemaal niet getoetst worden op het risico op Parkinson en ALS en worden daar ook niet op getoetst. Uit de artikelen blijkt een begin van dat verband. Zolang dat nadere onderzoek niet is verricht is dat dus onduidelijk en bestaat er een gevaar dat er een verband er is. Dan noopt het voorzorgsbeginsel wel degelijk tot ingrijpen. De overheid en het Ctgb zeggen ook dat ze het niet kunnen testen. De testen die er zijn gedaan voldoen niet. Die zeggen dat het een ernstig probleem is waar nader onderzoek naar moet worden gedaan.

De voorzitter geeft partijen het laatste woord.

[REDACTED]
Ik vind de situatie lastig. Ik heb het gevoel dat de fundamenten onder mijn bedrijf weggeschopt worden. Als je regels maakt in Nederland, hou je je daaraan als ondernemer. Dan vind ik niet dat er meer van mij verwacht kan worden. Ik vind het lastig dat dat hier wel gebeurt.

[REDACTED]
Wij hebben ons teruggetrokken en dat is eigenlijk vooral vanwege de brieven die we kregen over de financiële gevolgen. Dat deed uiteindelijk ook veel met onze gezondheid. Daarom hebben wij ons teruggetrokken. Je kunt het hebben over gezondheidsschade, maar ons ging het vooral om de stress en dergelijke die slecht was voor onze gezondheid.

[REDACTED]
Het gaat eigenlijk steeds over het bedrijf [REDACTED] terwijl wij ook allerlei bedrijven hebben met eigen concepten, en daar wordt volledig aan voorbij gegaan. Als burens moet je met elkaar overleggen als er bedrijfsactiviteiten veranderen in de omgeving. Dat is niet gebeurd. Ik had een bedrijfsconcept dat ik heb moeten loslaten. Ik heb mijn biologische tuin waar ik groenten verbouwde voor mijn gasten weggedaan. Ik moet mijn gasten naar binnen roepen als er gespoten wordt. Mijn bedrijfsconcept is waardeloos geworden hierdoor.

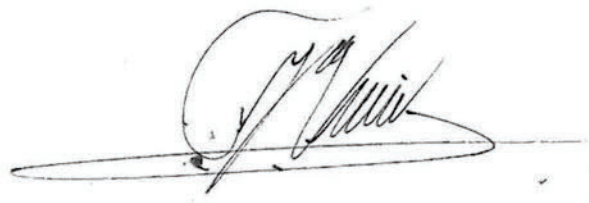
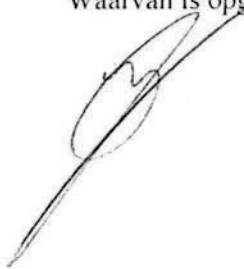
[REDACTED]

Ik hoor verschillende dingen over het natuurgebied en waar ik zou wonen. Het is echt zo dat de plek waar ik woon en werk grenst aan een natuurgebied en aan een beschermde ecologische hoofdstructuur. We zitten dus in een natuurgebied dat belangrijk is voor de manier waarop ik werk. Deze situatie leidt ertoe dat gasten niet meer bij mij komen. Los van het voorzorgsbeginsel bevinden de giftige stoffen zich in onze huizen. Op het moment dat we met elkaar een toezichtstelsel nodig hebben om te bepalen of we stoffen toelaten, dan hebben we het toch per definitie over gevaarlijke stoffen? Die moet ik aantreffen in mijn tuin waar mijn kinderen spelen.

De voorzitter deelt mede dat de beslissing op **10 juli 2023** aan partijen zal worden medegedeeld. Op **25 juli 2023** volgt er een volledig arrest.

Tenslotte sluit de voorzitter de zitting.

Waarvan is opgemaakt dit proces-verbaal dat is ondertekend door de voorzitter en de griffier.

Voor kopie conform
De griffier van het Gerechtshof
Arnhem-Leeuwarden

